

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

No endorsement of AgEcon Search or its fundraising activities by the author(s) of the following work or their employer(s) is intended or implied.

Vita

ÚJABB GONDOLATOK A KONCENTRÁCIÓRÓL FOLYÓ VITÁHOZ

MENTÉNYI MIKLÓS dr.

A beérkezett hozzászólásokra *Vági Ferenc* két cikkben¹ is válaszolt. Véleményem szerint mindkét válaszában árnyaltabban, ha szabad mondanom, körültekintőbben fejtette ki véleményét, számos észrevételt elfogadott, néhányra nem válaszolt, állításait jobban megmagyarázta. Mindkét cikkében újabb érveket, adatokat és számítási eredményeket közölt álláspontjának erősítésére, melyeket – bár úgy érzem, számos rész kérdésben közelebb kerültünk – változatlanul fenntartott.

Megnyugtatom Vági Ferencet, teljes mértékben egyetértek első cikkének legfontosabb megállapításával, mely szerint az „elméleti megközelítésben tehát az eszköznövekedés százaléka kisebb, mint a termelésnövekedés százaléka és az utóbbi kisebb, mint a bruttó jövedelem növekedésének százaléka” a fő követelmény. Annyira egyetértek, hogy nem elméleti megközelítésben, hanem gyakorlatban 1975-ben ezt fogalmaztuk meg az állami gazdaságok részére az V. ötéves terv készítésekor legfontosabb tervezési irányelvként, kiegészítve azzal, hogy a költségek és ezen belül különösen az anyagköltségek növekedése legyen mindezek között a legkisebb mértékű. Azóta is évről évre – mint azt már

számos szakmai vitán elmondtam – ezt tekintjük egyik legfontosabb feladatteljesítésnek az állami gazdaságok gazdálkodásában.

Azzal is egyetértek, hogy folyamatosan hosszabb időszakon keresztül – számtalan ok és sok szabályozó és elszámolásbeli változás következtében – ezt a követelményt 1968–1977 között nem sikerült minden évben teljesíteni.

Már Vági Ferenc eredeti tanulmányához írt hozzászólásomban² közölt táblákon a termőterületre, az állóeszközökre és munkakerőre vonatkozó különböző összehasonlításokban „kiabált”, hogy a munkabér, illetve a személyes jövedelem, a nyereség, illetve a bruttó jövedelem növekedési üteme 1968-tól számítva csaknem minden esetben és minden termelési tényezőre nézve kisebb mértékű, mint akár a különféle termelési értékek, akár az eszközállomány növekedési üteme. Úgy gondoltam, hogy ehhez részletesebb magyarázatot nem kell fűzni, csupán cikkem más részében jegyeztem meg szerényen, hogy „... a vizsgálat során figyelembe kell venni további olyan tényezőket, például 1971-ben és 1976-ban, amikor központi elvonó intézkedések születtek, amelyek a mezőgazdasági nagyüzemek jövedelmét, nyereségét tudatosan csökkentették.”

Azt hiszem nem kell magyaráznom, hogy a termelőszövetkezetekben a jövedelemnö-

¹ Vági Ferenc: Hatékonyság és jövedelemalakulás a mezőgazdasági vállalatokban. Gazdálkodás, 1978. 5. sz.; Vági Ferenc: Az eszközigényesség fokozódásának hatása a vállalati koncentrációra. Gazdálkodás, 1978. 6. sz.

² Mentényi Miklós: Hozzászólás Vági Ferenc tanulmányához. Gazdálkodás, 1977. 6. sz.

vekmény-adóval, az állami gazdaságokban a bértömeget, a bérszínvonalat és a részesedést fékező háromféle progresszív adóval a személyes jövedelemnövekedés éves ütemét a különféle szabályozók behatárolják – az utóbbi néhány évben évi 6 százalék körülire –, fékezik. Hiába növekszik a halmozott termelési érték évente akár ennél kétszer nagyobb ütemmel, vagy akár az eszközérték is, a bérek és személyes jövedelmek ennél nagyobb mértékben nem nőhetnek. Azt gondoltam, közismert az is, hogy a nyereség (bruttó jövedelem) növekedési lehetősége sem olyan szabad, rugalmas mozgású és így nem ugyanolyan mértékű, mint akár a termelési értéké, akár az eszközértéké. Különösen a középtávú tervek pénzügyi és egyéb szabályozóinak kialakításánál a kormány arra törekszik, hogy többek között az állami gazdaságok és termelőszövetkezetek nyeresége, illetve bruttó jövedelme is csak olyan mértékű legyen, hogy fedezze egyrészt az életszínvonal-tervben előírányzott személyes jövedelem évi növekedését, másrészt a nép-gazdasági tervben a két nagyüzemi szektorra előírányzott beruházásokra és a korábban felvett hitelek törlesztéséhez szükséges saját forrást. Amennyiben ehhez a megállapított szinthez képest a nagyüzemek nyeresége jobban növekszik, vagyis beruházási, illetve fejlesztési forrásaik tervtől eltérően emelkednek, akkor a terven felüli források csökkentésére, ellenkező esetben jövedelemnövelésre tesz a kormány intézkedéseket. Az elmúlt nyolc év alatt négyszer volt jelentősebb jövedelemelvonó (egyes iparcikkek folyamatos emelkedése mellett), és az utóbbi időben egyszer (1977-ben) jelentősebb jövedelem-növelő intézkedés.

Természetesen tisztában vagyok azzal, hogy a tények akkor is tények, ha bármi van mögöttük, bármi a magyarázat. De hogy egy tényhelyzet miért jött létre, mi az oka, mi a magyarázata, azt minden oldalról meg kell világítani, tárgyilagosan be kell mutatni az összes összefüggést és csak ezután lehet a következtetéseket levonni, orvoslást ajánlani. Ha pedig a kép ellentmondásos, objektíven

és egyértelműen nem bizonyítható, akkor csak óvatos következtetéseket lehet tenni, nem pedig kategorikus, végérvényes megállapításokat. A többször emlegetett „érzékenységem” olyankor jön elő, mikor egyes végérvényesnek minősített megállapítások nem megnyugtatóan bizonyítottak, vagy okai nincsenek körültekintően feltárva. Ilyen ez az eszköz-, bruttójövedelem-, nyereségtéma is. Újabb állami gazdasági és termelőszövetkezeti adatokat mutatok be. (Megjegyzem én sem abból a célból mutatom be a két szektor adatait – és ezzel egyetértek Vági Ferencel –, hogy vitassam, melyik szektor gazdálkodik jobban, csupán az állami gazdaságokra vonatkozó, sokszor nem kellően megvilágított, negatív megállapításokat igyekszem helyre tenni, vagy azok okait ismertetni.)

Az 1. táblázatban bemutatom az 1977. évi adatok egy részét abban a formában, ahogy az eredeti hozzászólásomhoz csatolt táblázatokban szerepeltek. A munkabér, illetve személyes jövedelem alakulásának bemutatásától azonban eltekintek, mivel annak nincs szabad alakulása és így a bruttójövedelem-mutatót is mellőznöm kell, tehát csak a nyereségmutatóval dolgozom. Természetesen csak példaképpen, hiszen egy év eredménye nem vakít el, különösen nem egy olyan év eredménye, amelynek a nyereségében az állam részéről legalább annyi új – de indokolt – jövedelemnövelő intézkedés volt, mint amennyit a nagyüzemek maguk hoztak létre. Ennek ellenére azt kell mondanom Vági Ferencnek, hogy a ténytörvények is tények. Ha tehát az állami gazdaságokban az ezer forint bruttó állóeszközértékre jutó nyereség 1968-ban 64 forint volt, 1975-ben 67 forint és 1977-ben 84 forint (a termelőszövetkezetekben ugyanez az érték 1977-ben 101 forint volt), azt ezekben az években „javulásnak” kell elkönyvelni, nem pedig viszonylagosan kisebb mértékű romlásnak, még akkor is, ha egyes korábbi években – sokszor központi beavatkozás miatt – visszaesés vagy stagnálás is volt. 1977-ben tehát az állami gazdaságokban a termőterületre, az állóeszközökre és az egy foglalkoztatottra

Állami gaz

Termelősz

Állami gaz

Termelősz

Állami gaz

Termelősz

*1976
ezért az
visszamen

jutó ny
azonos v
és az e
kisebb. E
állott el
mindaz,
rugalmas
lítottam.

„mély sz
is változ
rően fog
zőkre jut
– az álla
termelősz

Változ
eredmény
nyítani,
Vági Fere

A FŐBB MUTATÓK ALAKULÁSA

1. táblázat

Megnevezés	Üzemi összes termelési érték*	Nyereség	Bruttó állászköztérték
	index: 1968=100		
1 ha termőterületre jutó			
Állami gazdaságokban			
1975	235,3	193,2	184,6
1977	284,5	278,9	214,3
Termelőszövetkezetekben			
1975	180,9	114,2	243,6
1977	218,5	151,8	279,2
1000 Ft állászközre jutó			
Állami gazdaságokban			
1975	126,7	104,7	—
1977	132,8	131,3	—
Termelőszövetkezetekben			
1975	74,3	67,4	—
1977	78,2	71,2	—
Egy foglalkoztatottra jutó			
Állami gazdaságokban			
1975	247,6	202,3	194,8
1977	300,5	303,1	226,4
Termelőszövetkezetekben			
1975	236,2	142,6	317,7
1977	314,8	218,7	402,4

*1976. előtt halmozott termelési érték, azóta üzemi összes termelési érték, amely tartalmában más, ezért az 1975. évi adatok az összehasonlíthatóság érdekében átdolgozásra kerültek, viszont 1968-ig visszamenőleg az átdolgozás nem történt meg és így nem teljes az összefüggés.

jutó nyereség növekedési üteme csaknem azonos volt a termelés növekedési ütemével és az eszközérték növekedése volt a legkisebb. Ez a pozitívabb kép annak ellenére állott elő, hogy még 1977-re is érvényes mindaz, amit a bérek és a nyereség nem rugalmas alakulásáról az előzőekben megemlítettem. Tehát nem minden esetben van „mély szakadék, nagy ellentmondás”. Ezért is változatlanul Vági Ferenc szövegétől eltérően fogalmazok, vagyis a termelési tényezőkre jutó nyereség — kivéve az eszközöket — az állami gazdaságokban nagyobb, mint a termelőszövetkezetekben.

Változtat ez a képen? A kiragadott évek eredményeivel én sem tudok véglegesen bizonyítani, de ezek az évek sejtetik azt, amit Vági Ferenc szegedi cikkében maga is felis-

merni vélt, hogy tudniillik talán döntőbb mértékben a nagyüzemeknél kívül álló okok következtében keletkezik az általa felvázolt helyzet, és ha az eszközigényes, alacsony nyereségű ágazatok jövedelmi helyzetében javulás történik — mint 1977. évben — és a nagyüzemekben is javul a gazdálkodás hatékonysága, már más a kép és ez vonatkozik az állami gazdaságok és a termelőszövetkezetek közötti összehasonlítás eredményeire is. Tehát nemcsak „az állami szektor” hibás gazdálkodása e helyzet kiváltó oka és örülök, hogy a problémát Vági Ferenc sem kívánja teljesen „az állami gazdasági vezetők nyakába” varrni.

Hogyan állunk a másik alapvető vitatémával, miszerint „végül is kétségtelennek vehetjük, hogy mezőgazdaságunk 1968 utáni fejlőd-

désében a koncentrációs fokok és az eredményesség közti kapcsolat szorossága lazult.” Ezt a megállapítást vitattam és nem azt, amit Vági második válaszában (49. oldal) megfogalmazott, hogy ti. „az eszközigényesség fokozódásának hatására a valóságban ellentmondásos a koncentráció szerinti fejlődés folyamata.” Ezt az utóbbi fogalmazást nem vitattam volna. Azt írtam, hogy az eredeti tanulmányban bemutatott adatok az állítás bebizonyítására nem elegendők. „Lehet, hogy a szerzőnek részletesebb számítása és elemzése is van, de azt nem mutatja be.” Most az újabb cikkében újabb adatokat közöl az 1968. és 1973. évek közötti évekről. Ezek az adatok elég régiek, de a táblázat számai bizonyítják Vági Ferenc állítását. Sajnos azonban ezek az adatok csak részben helyesek. Nem tűnt fel Vági Ferencnek, lehetséges, hogy az állami gazdaságok esetében a veszteséges, illetve az egy foglalkoztatottra jutó legkisebb nyereségű gazdaságokban javult, illetve növekedett ezen időszakban legjobban a termelési érték és az eszközökre eső nyereség és csaknem ugyanúgy a termelőszövetkezetekben is? Vajon ezek önerőből javultak vagy pedig valamilyen felső beavatkozásra? Sajnos zömében az utóbbi az igaz. Bár azonos szervezeti összehasonlítás történt, nagyon sok, a lényegre és a megállapítások helyességére kiható egyéb olyan változás is történt, amelyeket Vági nem vett figyelembe. Néhányat felsorolok. 1971 és 1973-ban megváltozott a földadó rendszere és adóátcsoportosítás történt a gyengébb földterületekkel rendelkezők javára és a jobb terhére. 1971 és 1973-ban megváltozott a termelőszövetkezetekben a jövedelemadó rendszere és ugyancsak jelentős adóátcsoportosítás történt a jobb termelőszövetkezetek terhére, amelyeknek jövedelme így csökkent. 1972-ben módosítani kellett a kimutatott állóeszközök értékét a gépekre eső állami támogatásokkal, amelyek jelentősen megváltoztatták 1968-hoz képest az eszközállományt, különösen a több géppel rendelkező gazdaságokban. Megváltozott ebben az időszakban a halmozatlan termelési érték számításának módja, amely bizonyos gazdaság-

csoportokra nézve jelentős torzítást okozhatott 1968-hoz képest. 1971-től vezették be a nagyüzemekben a termelési adót stb. E változások kiszűrése nem történt meg (nem is történhetne meg, olyan nagy munkát igényelne), de éppen ezek miatt, főleg a jelentős jövedelemcsoportosítás miatt egyáltalán nem valószínű, hogy az az igazi kép, amit Vági Ferenc bemutatott. Az legfeljebb csak részben lehet igaz és akkor is csak azért, mert a változások zöme 1971–1972–1973-ban volt és a nagyobb terheket viselő koncentráltabb nagyüzemek még nem tudtak teljes mértékben igazodni az új pénzügyi szabályozáshoz. Miért kell tehát akkor elhinnem, hogy az a tétel, miszerint a magasabb koncentrációs fokokhoz igazodóan a jövedelmezőséggel való kapcsolat általában lazul, igaz. Bemutatok az állami gazdaságokról egy 1977-es adatok alapján készült statikus képet, amely ennek pont az ellenkezőjét mutatja. (Lásd: 2. táblázat.) Igaz, hogy ez nem hosszabb időszakra vonatkozik, lehet, hogy 1976-ban nem egészen ilyen volt, és talán 1979-ben sem ilyen lesz, de 1977-ben ilyen volt, és még több olyan év is van, amikor a kép ugyanilyen. A legnagyobb koncentrációs csoportba tartozó 16 gazdaság mutatói kielégítik Vági Ferenc jövedelmezőségre vonatkozó összes megfogalmazott igényét, de a következő csoportba tartozó 22 gazdaság is eleget tesz ennek. (A csoportthátárok esetleg vitathatók, de a cél az volt, hogy minden csoportba értékelhető, elegendő számú gazdaság tartozzon.) Az itt közölt két táblázat adatai alapján változatlanul nem látom bizonyítottnak, hogy „bizonyos tehát, hogy az állami gazdaságok termelőszövetkezetekénél nagyobb vállalati koncentrációja nem optimális, s a szektoron belül is inkább a legnagyobb vállalatok körében gyengíti a jövedelmezőséget erőteljesebben, a termelőerők optimalitásának a hiánya.”³

Nem vagyok és nem vagyunk a mindenképpen való koncentrációnövelés hívei. 1977-ben szám szerint az állami gazdaságok 30

³ Vági Ferenc: A koncentráció mint a differenciált mezőgazdasági vállalati fejlődés alapja. Gazdálkodás, 1977. 2. szám.

2. táblázat
A JÖVEDELMEZŐSÉG, AZ ESZKÖZKIHASZNÁLÁS ÉS A MUNKATERMELÉKENYSÉG ALAKULÁSA ÜZEMI MÉRET SZERINT (1977)*

Az üzemi terület	A 100 Ft termelési értékére	A 100 Ft összes értékére	Az 1000 Ft eszköz- értékére	Az 1 munkavállalóra jutó

2. táblázat
A JÖVEDELMEZŐSÉG, AZ ESZKÖZKIHASZNÁLÁS ÉS A MUNKATERMELÉKENYSÉG ALAKULÁSA ÜZEMI MÉRET SZERINT (1977)*

Csoport- határok az üzemi összes termelési érték alapján	A gazda- ságok száma, db	Az üzemi összes termelési érték		A nyereség	Az összes eszköz- érték	Az átlag- létszám, fő	A 100 Ft				Az 1000 Ft		Az 1 munkavállalóra jutó	
							termelési értékre jutó vállalati nyereség	összes eszköz- re jutó vállalati nyereség	A 100 Ft eszköz- értékre jutó termelési érték	Az 1000 Ft eszköz- értékre jutó termelési érték			termelési érték	nyereség
		alakulása, millió forint					forint				ezer forint			
600 millió Ft felett	16	15 879	1 688,1	21 461	38 494	10,63	7,87	740	412,5	43,9	412,5	303,4	28,1	23,6
Az ÁGK összes gazdaságának %-ában	12,03	37,43	42,01	30,54	27,76									
350–600 millió Ft között	22	9 103	843,6	15 031	30 008	9,27	5,61	606	303,4	28,1	303,4	296,1	23,6	
Az ÁGK összes gazdaságának %-ában	16,54	21,46	20,99	21,39	21,64	7,98	4,45	558	296,1	23,6	296,1	306,0	29,0	
250–350 millió Ft között	22	6 565	524,0	11 765	22 173									
Az ÁGK összes gazdaságának %-ában	16,54	15,47	13,04	16,74	15,99									
150–250 millió Ft között	33	6 675	579,6	12 897	26 458	8,68	4,49	516	252,3	21,9	252,3	198,2	18,7	11,5
Az ÁGK összes gazdaságának %-ában	24,81	15,73	14,42	18,35	19,08	9,45	4,53	479	198,2	18,7	198,2	306,0	29,0	
80–150 millió Ft között	31	3 706	350,4	7 742	18 700									
Az ÁGK összes gazdaságának %-ában	23,31	8,74	8,72	11,02	13,49	6,55	2,38	364	175,7	11,5	175,7	306,0	29,0	
80 millió Ft alatt	9	498	32,7	1 369	2 836									
Az ÁGK összes gazdaságának %-ában	6,77	1,17	0,81	1,95	2,05	9,47	5,72	604	306,0	29,0	306,0	306,0	29,0	
Az ÁGK gazdaságai összesen	133	42 427	4 018,4	70 265	138 669									

*Csak az állami gazdaságokban.

százalékának területe kisebb volt, mint a termelőszövetkezetek 1977. december 31-i átlagterülete (függetlenül attól, hogy jelenleg a termelőszövetkezeti átlagterület 4234 ha, az állami gazdaságoké pedig 7287 ha). Sohasem állítottam azt, hogy nem lehetnek kevésbé koncentrált gazdaságok, amelyekben a termelési tényezőkhöz viszonyított termelés, vagy jövedelemnövekedés nagyobb, mint a koncentráció magasabb fokán elhelyezkedő gazdaságoké. Azt sem állítottam, hogy egy-két magasabb fokú koncentrációs csoportban szereplő gazdaságokhoz valóban nem párosul a megfelelő jövedelmezőség. Azt vitattam és mondom továbbra is, és Kerégyártóné munkája is bizonyítja, hogy a jelenlegi (1975–1977. évek) koncentrációhoz képest nem lehet kategorikusan azt állítani, hogy a magasabb koncentrációs fokokhoz törvényszerűen magasabb eszközönövekedés és romló jövedelmezőség járul. Változatlanul vitatom, hogy nem elsősorban a biológiai lehetőségek és a koncentrált eszközállomány közti ellentmondás – bár ilyen is van – az oka, amikor egy-egy magasabb koncentrációs csoportnál negatív helyzet adódik, hanem elsősorban az eltérő termelési struktúra és az ezzel együttjáró alacsonyabb jövedelmezőség okozza ezt. A termelőszövetkezetek és az állami gazdaságok között meglevő ilyen különbségeknek pedig megítélésem szerint bizonyítottan ez az oka, amit egyébként – úgy látom – Vági Ferenc is elfogad. Nem kívánok olyan álláspontra helyezkedni, hogy a vállalatokat ne hasonlítsuk össze, de azt tudni kell, hogy hosszú idősorok összehasonlításánál baj van az összehasonlíthatósággal. (Ez vonatkozik saját táblázataimra is.) Minden ilyen folyóáras adatsor annyi változást takar, annyi egymást átfedő ár-, pénzügyi intézkedés, adó, termelési szerkezet, szervezeti változás stb. történik, hogy képtelenség kiszűrni a változásokat. Mivel mégis szükség van vállalatok, szövetkezetek fejlődésének összehasonlítására, elemzésére, és az összehasonlításhoz ilyen idősorokra, és ha az ilyen idősorok alapján képzett adatokból bemu-

tatunk valamilyen képet, akkor nagyon körültekintően, az összes változásokat figyelembe véve, nagyon óvatosan szabad csak következtetéseket levonni.

Végül is hálásak lehetünk Vági Ferencnek mind az eredeti tanulmányáért, mind a két válaszáért, mert hiszen napjainknak néhány nagyon fontos kérdését vetette fel és elemezte. Számos olyan kérdést érintett, amelyet az irányító szervek, vagy maguk a vállalatok, szövetkezetek a koncentrációs törekvések erősítésekor nem vesznek figyelembe. Azokat a gondokat és problémákat, amelyekre Vági Ferenc ráirányítja a figyelmet, meg kell szívelelni, most amikor sokan a mezőgazdasági nagyüzemek további összevonására, vagy egyes ágazatok további koncentrárlódására úgy tesznek javaslatot, hogy nem ismerik az eddigi eredményeket, nem veszik figyelembe a szükséges többlet eszközértékeket, az átmenettel járó visszaeséseket és többletköltségeket, és így sok esetben a vélt eredmények helyett negatívumok jelentkeznek. A koncentráció törvénye – amit Vági Ferenc megfogalmazott – természetesen továbbra is érvényes és hat. De lépni csak akkor szabad – akár a gazdaságok egyesüléséről-összevonásáról, akár az ágazati méretek növeléséről van szó, mert ilyen kisebb mértékben a jövőben is lehet –, ha minden előzetes elemzés bizonyít és a szükséges feltételek fennállnak. Az is helyénvaló, hogy rámutatott az eszközigényesség fokozódására, az eszközárak és a jövedelmezőség közötti ellentmondásra, az állattenyésztés nehezebb helyzetére, alacsonyabb jövedelmi szintjére, és még jónéhány egyéb súlyos kérdésre, amely gondokat, problémákat a felső irányításnak kell megoldani. Megszívelelhetik a nagyüzemek is, amelyeknek még sok lehetőségük van a szervezettség, a hozam-költséggazdálkodás, az eszköz-jövedelem aránytalanságának javításában, az ágazatok koncentrárltsági optimumának helyesebb kialakításában, amelyek útján a jelenlegi koncentráció és feltételek mellett is növelhetik a nagyüzemek jövedelmezőségüket.

Nagy
tem a Ga
megjelen
számítás

Az 1
1978. é
tével új
egy sor
aggály v
során.

Abba
vel, hog
dasági t
társadal
ben kife
bruttó t
val jelöl
többi tu
vitatni,
csak a
érdekéb
korlatró
táimat.

Dudá
az állan
zetek (n
talomma

¹ Sutu
lémái a
1976. 1
termelési
sz., Dudá
cikkéhez